

Fer'îye saraylarından Cemaleddin Efendi Sahilsarayını da 1949'da pansiyon binası olarak kullanılsın diye Kabataş Lisesi'ne devredilmiştir. Halen yatakhane olarak kullanılıp 2016-2017 yıllarında restorasyona alınan binanın 1960'lı yıllarda da büyük bir kısmı çökme ve kaymadan dolayı yıkılıp yeniden yapılmıştır. 1938-1939 eğitim öğretim yılında yatılılık tekrar faaliyete geçmiş, artan öğrenci sayısı sebebiyle okulun orta kısmı kapatılmıştır.

Kabataş Erkek Lisesi akademik alandaki başarılarının yanı sıra sporda, sanatta ve edebiyatta da başarılarla dolu bir geçmişe sahiptir. Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün bütün dallarındaki alt yapıları ilk zamanlarda Kabataş Erkek Lisesi'nde okuyan öğrenciler tarafından doldurulmuştur. Ömer Seyfettin, Faruk Nazif Çamlıbel ve Behçet Necatigil gibi Türk edebiyatının önemli isimlerinin Kabataş Erkek Lisesi'nde öğretmenlik yapması okulda ciddi bir edebiyat kültürünün de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Necatigil'in gözetiminde 1950'li yıllarda çıkarılan *Dönüm* adlı dergi bir edebiyat ocağı olmuş, Hilmi Yavuz, Hasan Pulur ve Hikmet Sami Türk gibi isimler yazı hayatlarına bu dergide başlamıştır. 1992-93 eğitim öğretim yılında karma eğitime geçen Kabataş Erkek Lisesi aynı yıl yabancı dil ağırlıklı "süper lise" olmuş ardından da "anadolu lisesi"ne dönüştürülmüştür.

Koordinasyonunu Alman hükümetine bağlı ZfA'nın (Zentralstelle für Auslandschulwesen) yaptığı DSD okulları arasında yer alan Kabataş Erkek Lisesi, öğrencilerine Deutsches Sprachdiplom adında dil diploması vermektedir. Bu diploma sınavla elde edilmektedir.

Kabataş Erkek Lisesi 2022 yılı itibarıyla hazırlık sınıfıyla birlikte beş sene eğitim öğretim vermektedir. Bu okuldan Naim Talu (başbakan), Mustafa Fazıl Küçük, Muhammed Mangush (Libya başbakanı), Nurettin Ok, Turan Kapanlı, Namık Gedik, Hikmet Sami Türk, Adnan Kahveci gibi siyasetçi ve devlet adamları; Agâh Sırrı Levent, Behçet Necatigil, Özdemir Asaf, Faruk Kadri Timurtaş, Ömer Faruk Akün gibi edebiyatçılar; İsmail Hakkı Nebiloğlu, Ercüment Batanay, Cahit Berkay, İskender Paydaş gibi müzisyenler ve daha birçok spor, sanat ve bilim insanı mezun olmuştur.

KAYNAKÇA

BOA. MF.MKT. 1045-3; MF.İBT. 206/13; MF.MKT. 1100-48; ML.MSF.d /18782; MF.MKT. 1183-74; MF.HTF. 2/2; MFT. İST. 49/25.

1329-1330 *Senesine Mahsus Maârif-i Umûmiye İhsâiyât Mecmuası*. İstanbul 1336.

Alangu, Tahir. *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. İstanbul 2017.

Dokuman, Öz. "Kabataş Erkek Lisesi". *Hayat Tarih Mecmuası*. sy. 12 (1969), s. 58-63.

Irmak, Saadet. *Bahçesinde Deniz Olan Okul: 100 Yıllık Eğitim Çınarı Kabataş Erkek Lisesi*. İstanbul 2009.

Kabataş Mekteb-i İdâdî-i Mülkî-yi Şâhânesi. 1323-24;1324-25;1331-32;1332-33;1333-34 Yıllarına Ait İmtihan-ı Umumi Numaralarını Mebni Hülâsa Defterleri. Kabataş Erkek Lisesi Arşivi.

Kabataşlılar, 1954-1955. y.y.: Mezunları ve Mensupları Cemiyeti, t.y.

Muhtelif Yıllara Ait İmtihanlar Netice Defterleri. Kabataş Erkek Lisesi Arşivi.

Tevfik, Selim. "Kabataş Lisesinde". 7 *Gün*. sy. 159 (1936), s. 19-21.

Yücel, Hasan Âli. *Türkiye'de Ortaöğretim*. İstanbul 1938.

◆ Fatih GÜLDAL

Kâbil

KÂBİL

Afganistan'ın başkenti olan tarihî şehir.

Kuzeyde Hindukuş dağları, batı ve güneybatıda Pağman dağ silsilesinin çevrelediği bir havzada kurulmuştur. Kuzeyinden Pençşir, güneyinden Kâbil nehirleri akar. Dağların arasında derin vadiler oluşturarak Tarihî İpek yoluyla meşhur Kral yolunun stratejik noktasında İdil-Ural, Türkistan, Hindistan ve İran arasında önemli bir menzildir.

Geçmişini takriben 3500 yıl geriye götürmenin mümkün olduğu şehir, bir dönem Zerdüştilik, Budizm ve Hinduizm'in önemli merkezlerinden idi. Kâbil ismini kaynaklarda belirgin bir şekilde milattan sonra VIII. yüzyıldan itibaren görmek mümkündür. VII. yüzyıl sonlarında Arap orduları havzayı zaptetse de 870 yılına kadar Kâbil'i önce Hinduşâhîler, ardından da Türkşâhîler yönetmişlerdir. Bu süre zarfında şehir İslamlaşmış ve 870 yılında da Saffârîler'in kontrolüne girmiştir.

Şehir İslamlaşmasından sonra çoğunlukla Türk hanedanlar tarafından yönetildi ve Sâ mânîler,

Ortaköy Camii örnek alınarak yapılan Şah-Do Şamşıra Cami, Kâbil

Gazneliler, Selçuklular, Gurlular ile Hârizmşahlar burada hüküm sürdüler. 1220 yılında Moğol ordularının büyük tahribine uğrayan Kâbil, sonrasında Çağatay ulusunun bir parçası oldu. Moğol istilasının şehre en büyük etkisi halkın bir kısmının Hindistan'a göç ederek burada kurulan Delhi Sultanlığı'na katkı sağlamasıdır.

Çağatay Hanlığı'ndan sonra Timurlu Devleti'nin bir parçası olan şehir, zamanla Timurlu Devleti'nin ticaret merkezlerinden biri haline gelerek önemini korudu.

Emîr Timur'un beşinci göbekten torunu olan Bâbü Şah, 1503'te Özbekler karşısında yenilgiye uğrayınca Kâbil'e sığınmış, burası onun neredeyse Hindistan'ı fethine kadar tek ikamet merkezi, bir çeşit başşehir olmuştur. Bâbü, Hindistan'da devlet kurmasına rağmen Kâbil ile ilişkisini hiç kesmemiş, *Hatırat*'ında ona önemli bir yer ayırmış, vefat ettiğinde de buraya defnedilmiştir.

Bâbürlü hanedan üyelerinin Kâbil ile bu yakın ilişkisi hep devam etse de Hint alt kıtasına yapılan seferler, sonrasında burası daha çok Safevî ve Buhara Hanlığı ile yapılan savaşlarda üs vazifesi görmüştür.

İbn Battûta'nın belirttiğine göre "Afgan" olarak nitelediği Peştûnlar'ın Moğol istilasından sonra Kâbil'de yaşamaya başlamaları, XVIII. yüzyılda onların Kandehar merkezli ilk Afgan devletini kurmaları sonucunu doğurmuştur. Ancak Peştûnlar bölgenin tâbi olduğu Hindistan coğrafyasında hüküm süren Bâbürlü Devleti ile değil de daha çok İran coğrafyasında hüküm süren Safevî Devleti ile ilgilenmişler ve 1722-1727 yılları arasında İran'a da hâkim olabilmişlerdir. Sonunda Nâdir Şah Afşar işgali sonlandırarak 1738'de Kâbil'i ele geçirmeyi başardı. Nâdir Şah'ın 1747'de suikasta uğramasını müteakip Afgan Ahmed Şah Abdalî Kandehar'da hükümdar ilan edilse de oğlu Timur Şah (1773-1793) döneminde başkent Kâbil'e taşındı.

XIX. yüzyılda İngiltere ile Rusya arasındaki Türkistan'a hâkim olma mücadelesinin uygulama sahası, genelde Afganistan toprakları, daha çok da Kâbil

şehri oldu. 1839-1842 ile 1878-1880 yılları arasında yapılan Afgan-İngiliz savaşlarında şehir ciddi şekilde zarar gördü. XIX. yüzyılın ortalarında nüfusu takriben 5000 hane olup Peştûnlar'la birlikte Türkmenler nüfusun neredeyse yarısını oluşturdular.

XIX. yüzyılın son döneminde yönetimin merkezileşmesi ve yeni bir sarayın da yapılması ile Kâbil şehri nispeten büyüdü. Emîr Emânullah (1919-1929) zamanında şehir planlaması yapıldı. Ancak Emânullah Türkiye ziyareti sırasında başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış olmasını görerek bundan aldığı ilhamla o da Kâbil'in güneybatısına modern bir şehir inşa ettirmeye karar verdi. Çok kısa sürede yeni şehir ortaya çıktı. Ancak sonraki elli yıl boyunca yeni şehre inşa edilen binalar kamu binalarına dönüştürüldü ve böylece yeni şehir eski şehre entegre edilmiş oldu.

Sovyetler'in 1955'ten itibaren şehrin modernizasyonu için yaptığı katkılarının zamanla yoğun bir propagandaya dönüşmesi isyanlara sebep olsa da Sovyetler kontrolü bırakmayarak sonunda 27 Aralık 1979 tarihinde ülkeyi işgal etti. Ekonomik çalkantılar Sovyetler'in 1989 yılında Afganistan işgalini sonlandırmasına sebep oldu. Bu arada Sovyet desteği ile ayakta duran Necîbullah hükümeti de devrilmiş Kâbil'i tam anlamıyla harabeye dönüştüren iç savaş ortaya çıkmıştı. Sonunda, 27 Eylül 1996 tarihinde Tâliban Kâbil'i ele geçirerek Afganistan İslam Emirliği'ni ilan etti. Kasım 2001 tarihinde şehir Amerika Birleşik Devletleri ordusu tarafından kuşatılsa da Tâliban direnmekten vazgeçmedi. Sonunda 2021'de Amerika, ülkeyi tekrar Tâliban'a terketti.

IX ve X. yüzyıl İslam coğrafyacıları Kâbil'in ticarî önemine vurgu yaparak buranın başta müslümanlar, Hindular ve yahudiler olmak üzere şehirde farklı kimlik ve kültürlerin bir arada yaşadığını tasvir ederler. Moğol istilasına darbe vursa da Timurlular döneminden itibaren başlayan toparlanma XVI. yüzyılda şehrin eski ihtişamına kavuşmasını sağladı.

1747 yılında Dürrânî İmparatorluğu'nun ortaya çıkışıyla birlikte başkent olan şehirde XIX. yüzyılın başında büyük bir ipek sanayisi kuruldu ve ipekçilikte ciddi başarılar elde edildi. Kâbil uluslararası transit ticarete de önemli bir geçiş noktasıydı. Ancak zaman ilerledikçe Kâbil önemini kaybetmeye başladı. 1839'da Afgan-İngiliz savaşının başlamasıyla Kâbil'in ticaret merkezleri yakılıp yıkıldı.

XX. yüzyılın başında sanayi tamamen devlet elinde iken 1930'lardan itibaren özel teşebbüs de ortaya çıkmaya başladı. 1980 ile 2005 yılları arasında siyasî istikrarsızlık başkent Kâbil'i de çok etkiledi.

XX. yüzyıla kadar Kâbil’de eğitim konusunda sistematik bilgi mevcut değildir. Ancak İslam’ın bölgede yayılmasıyla şehirde geleneksel mektep ve medrese eğitimi verilmeye başlandığını söylemek mümkündür. Hoca Ubeydullah-ı Ahrâr 1490’da ölmeden önce Kâbil’de bulunan bir cami ve medresenin iâşesi için şehirdeki topraklarını vakfa dönüştürmüştür.

XX. yüzyıla kadar geleneksel mektep ve medrese eğitiminde Kur’an-ı Kerim’in yanında Arapça öğretilmekte, *Yusuf ve Züleyha*, *Dîvân-ı Meşreb*, *Leyla ile Mecnun*, *Hamse* ve *Mebde-i Nûr* gibi eserler okutulmaktaydı. Emîr Şîr Ali’nin ikinci döneminde (1868-1879) devlet tarafından Afganistan’da ilk defa harbiye ile mülkiye okulu açılmış ve hocaların maaşı ile öğrencilerin yurt ikametleri gibi masraflar devlet bütçesinden karşılanmıştır.

Habîbullah Han (1901-1919) döneminde eğitimde ciddi adımlar atılmıştır. 1903’te açılan Habîbiye Okulu’nda dört yıl ilkokul, üç yıl ortaokul ve üç yıl lise bir arada olup ilk aşamada 400 öğrenci eğitim görmüştür.

Emânullah Han (1919-1929) döneminde ise ilk defa kızlara modern eğitim verilmiştir. 1922’de Eğitim Bakanlığı kurulmuş, yüzlerce öğrenci dış ülkelere gönderilmiştir. Bunlar arasında kız öğrenciler de mevcuttur. Ayrıca İstiklal Lisesi (1922), Emânî Lisesi (1924) ve Gazi Lisesi (1928) gibi okullar eğitime başlamıştır. Muhammed Nâdir Şah (1929-1933) döneminde Fransa ve Almanya, ülke yöneticilerinin yetişmesi için eğitim kurumlarına yatırım yapma kararı alınca bu çerçevede 1932’de Kâbil Üniversitesi ismiyle şehrin ilk üniversitesi kurulmuştur. Afganistan Krallığı’nın son hükümdarı Muhammed Zâhir Şah (1933-1973) döneminde, 1935 yılında ülkede açık olan ve eğitim veren kırk üç okulun on dokuzu Kâbil’de hizmet vermekteydi. 1937 yılında ise Kâbil’de Edebî Encümen ve Peştû Dili Encümeni açılarak devlet memurlarına resmî dil olan Peştûca öğretilmek amaçlanmıştır. 1964 anayasası ile de Peştûca, Darice ile birlikte Afganistan’ın resmî dili olmuştur.

İleride Kâbil Üniversitesi’ne bağlanacak olan fakültelerden 1944’te Edebiyat Fakültesi, Şeriat Fakültesi, 1956’da Ziraat ve Mühendislik fakülteleri, 1963’te Eğitim Fakültesi açılmıştır. 1980’lere gelmeden de Kâbil Üniversitesi’nde yüksek lisans ve doktora eğitimleri başlamıştır. Açılan diğer fakültelerle birlikte Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak eğitim öğretime devam eden üniversite 1946 yılında özerk bir yapıya kavuşsa da 1977 yılında bütün üniversiteler Yüksek Eğitim Bakanlığı bünyesi-

ne alınmıştır. Bugün Kâbil’de dördü devlet olmak üzere elliden fazla üniversite ve yüksekokul eğitim vermektedir.

Kâbil Üniversitesi bünyesinde ilk olarak sadece Tıp Fakültesi açılarak 1931’de kurulmuş, ilk öğrenci alımını ise 1932’de yapmıştır. Tıp Fakültesi’nin kurucusu ve ilk yöneticisi Türkiye’de eğitimini tamamlamış olan Rifkî Kâmil’dir. Yine Kâbil Üniversitesi’nde profesör olarak görev yapmış olan Gulâm Muhammed Niyâzî (1932-1979) ve Burhâneddin Rabbânî (1940-2011) gibi isimler Afganistan’da gelişen mücahit hareketinin önde gelen temsilcileri olarak tanınmışlardır.

2018 yılına ait bir istatistiğe göre, Kâbil’de 372 devlet, 856 özel okul vardı. Bu okullarda 1.343.241 öğrenci bulunmakta, bunların 1.117.978’i devlet okullarında (589.758 erkek, 528.217 kız), 225.266’sı (147.857 erkek, 77.409 kız) ise özel okullarda eğitim görmekteydi. Bu okullarda 11.790’ı erkek, 28.341’i kadın toplamda 40.131 öğretmen eğitim vermekteydi.

Şehirde Abbâsîler ve Gazneliler döneminden itibaren kütüphaneler varlık göstermiş, Dürrânîler döneminde kütüphanecilik daha da gelişmiştir. 2001’e kadarki Tâliban döneminde dinî içerikli kitaplara mahsus kütüphaneler dışında diğer kütüphaneler büyük oranda tahrip edilmiştir. Ancak 2001’den itibaren başta üniversite kütüphaneleri olmak üzere şehirde 100’ün üzerinde kütüphane açılmıştır. Üniversite kütüphaneleri dışında en önemlisi 1957’de kurulan Kâbil Halk Kütüphanesi’dir. Bir diğer önemli kütüphane de Afganistan Bilimler Akademisi Kütüphanesi’dir. Bu kütüphanelerde başta Gazneliler, Timurlular ve Bâbürlüler olmak üzere farklı tarihî dönemlere ait çok değerli yazma eser, belgeler, gazeteler ve koleksiyonlar bulunmaktadır.

Kâbil’in en önemli müzesi Kâbil Ulusal Müzesi olup 1918’de açılmıştır. Başlangıçta sadece el sanatları ve el yazması birçok Kur’an-ı Kerim’in bulunduğu müzeye zamanla Afgan krallarının hediye ettikleri ile kazılardan çıkarılan pek çok nadide eser de konulmuştur.

15 Ağustos 2021 tarihinde Tâliban’ın yönetimi devralmasıyla eğitim bundan ciddi mânada etkilenmiş ve altıncı sınıf üstü kız çocuklarının okumasına kısıtlamalar getirildiği gibi pek çok okul da kapanmak zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

Barfield, Thomas. *Afganistan: A Cultural and Political History*. Princeton-Oxford 2023.

De Planhol, Xavier, “Kabul Historical Geography”. *Encyclopaedia Iranica*. 2009, XV/3, s. 282-303.

Gazi Zahîreddin Muhammed Babur. *Baburnâme*. çev. R. R. Arat. İstanbul 2006.

Green, Nile (ed.). *Afghanistan's Islam: From Conversion to the Taliban*. California 2017.

Hayri, Aysultan. *Afganistan'da Türkçe Eğitiminin Tarihi*. YLT, Gazi Üniversitesi, 2007.

<https://km.gov.af/files/makatib-bakhshikhososi.pdf> (Erişim tarihi: 04.09.2023).

Jamal, Ahmad Shuja – Maley, William. *The Decline and Fall of Republican Afghanistan*. London 2023.

Kavas, Ahmet. “Kâbil”. *DİA*. 2001, XXIV, 28-29.

Schinasi, May. *Kabul: A History 1773-1948*. çev. R. D. McChesney. Leiden 2016.

Vigne, Godfrey T. *A Personal Narrative of a Visit to Ghuzni, Kabul, and Afghanistan, and of a Residence at the Court of Dost Mohamed*. London 1843; Repr. Lahore 1982.

Muhammed Bilal ÇELİK

KABİSÎ

(935-1012)

Fakih, eğitimci.

Tam adı “Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el-Maâfirî el-Kayrevânî” olan Kabisî, Mâlikî mezhebinin tanınmış bir fıkıh âlimidir. Ömrünün neredeyse tamamını Kayrevan’da geçirdiği bilinmektedir. Hakkında en ayrıntılı bilgileri veren Safedî’nin (ö. 1363) anlatımına göre Kabisî “amâ” idi.

X. yüzyılda Kayrevan Mağribü’l-Arabî olarak bilinen Kuzey Afrika bölgesinde ilim ve kültür merkezi olarak Endülüs’te Kurtuba (Cordoba), doğuda da Bağdat kadar önemli bir cazibe merkezi idi. Kabisî hac farızasını yerine getirmek için 963 yılında yirmi sekiz yaşındayken yola çıktı. Beş yıl süren bu yolculukta devrin ilim ve bilim insanlarıyla tanışma, derslerine ve sohbetlerine iştirak etme fırsatı buldu. Bu dersler onun hayatında bir dönüm noktası olmuş ve *Sahîh-i Buhârî*’nin Kuzey Afrika bölgesinde tanınmasında ve ilgi çekip yayılmasında kayda değer bir rol oynamıştır.

Ömrünün sonuna kadar yaşadığı Kayrevan’da eserlerini yazmanın yanı sıra uzun yıllar hocalık yapmış ve halka açık dersler vermiştir. Mütevazı ve nezih kişiliği, ile Kadî İyâz “Kayrevan’ın salih fakihlerindendir” diyerek Kabisî’nin fıkıh alanındaki önemini vurgulamıştır (Kadî İyâz, 1998).

Öğrencileri arasında Endülüs’ten gelerek uzun yıllar derslerine katılanlar da vardır: Tanınmış tarihçi, edip ve hadis âlimi İbnü’l-Faradî, hocasının pek çok eserini kayıt altına alan İbnü’l-Sıkkî olarak tanınan Kureşî ve *Sahîh-i Buhârî*’yi Kabisî’den özel olarak öğrenip bu eserin yaygınlaşmasında rol oynayan aynı zamanda hocasının *Mûlahhas el-Muvattâ’* adlı eserinin tamamı ezberinde olan Abdullah b. Muhammed Cedelî bunlar arasındadır.

Eş’ariliğe meyilli bir âlim olarak nevi şahsına münhasır kişiliğinin yanı sıra öğrenmeye olan merakı ve bunu diğerleriyle paylaşmak üzere oluşturduğu ortamlarla da takdir toplamıştır. Fıkıhta akla ve mantığa dayalı usulleri benimsemiş, fetva makamındaki görevini buna göre ifa etmiş ama en önemlisi terbiye ve talim üzerine de yüzyılları aşan eserler vererek ilmini ortaya koymuştur. Kabisî 1012 yılında seksen yaşında Kayrevan’da vefat etti. Yine aynı şehirde, Bâbü’t-nis Kabristanı’na defnedildi.

Hakkında biyografik bilgi veren kaynaklar eserlerinin toplamının yirmi beş civarında olduğunu zikretmişlerdir. Bunlar arasında en çok değinilen on eseri ise şöyle sıralanmıştır: *el-Mümeħhed fî’l-Fıkh ve Ahkâmü’d-Diyâne*; *Kitâbü’l-Mübâid min Şübehi’t-Te’vîl*; *Kitâbü’l-Münebbih li’l-Fâtin an Gavâilil-Fiten*; *er-Risâletü’l-Mufasssıla li-Ahvâli’l-Müteallimîn ve Ahkâmi’l-Muallimîn ve’l-Müteallimîn*; *Kitâbü’l-İ’tikâdât*; *Menâsiku’l-Hac*; *Kitâbü Mûlahhasi’l-Muvatta’ (Kitâbü’l-Mulahhas li-Müsneidi Muvattai Mâlik b. Enes)*; *er-Risâletü’n-Nâsriyye fi’r-Red ale’l-Bekriyye*; *Kitâbü’z-Zıkr ve’d-Duâ*; *Kitâbü Rutebi’l-İlm ve Ahvâli Ehlih*.

Bunun yanı sıra iyi bir hadis âlimi olması hasebiyle de çok sayıda hadisi hafızasında tuttuğu, kitapları arasında en mühimi sayılan ve “özet seçmeler” olarak da tercüme edilebilecek *Mûlahhas*’ın hadis ilmi alanında o zamana kadar yazılmış en önemli eser olduğu kabul edilir. Aslında Enes b. Malik’in *el-Muvatta’* adlı eserinde zikredilen hadislere isnat mahiyetinde olan *Mûlahhas*’ta beş yüzden fazla hadis çalışılmıştır.

er-Risâletü’l-Mufasssıla li-Ahvâli’l-Müteallimîn ve Ahkâmi’l-Muallimîn ve’l-Müteallimîn: Kabisî’nin, “Öğrencilerin Durumları ve Öğretmenler ile Öğrencilerin Hükümlerine Dair Geniş Risale” isimli eğitim öğretime dair bu eseri üç ana bölüme ayrılmış ve her bir konu soru-cevap şeklinde işlenmiştir. Birinci bölüm, “iman, İslam ve ihsanın tefsirine dair sual - Kur’an’ın faziletleri - Kur’an’ı öğrenmenin ve öğretmenin ve onu taşımanın ilmi ve âdâbı - Kur’an’ın zayıp edilip unutulması - Kur’an nasıl ve nerede okunur? - Namaz ve namaz dışında Kur’an’ı öğretmede babanın önemi - Çocuğun haccı” konularını kapsar.